

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

AROWOLO Bernadett

A tradicionális joruba istenvilágkép

Eredeti közlés/Original publication:

Afrika Tanulmányok, 2009, 3. évf., 1. szám, 50–54. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.785

Dátum/Date: 2014. április/April 11.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

AROWOLO Bernadett: A tradicionális joruba istenvilágkép, *AHU MATT*, 2014, **pp. 1–10. old.**, No. 000.000.785, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Nagyobb hazai könyvtárakban / In Hungarian libraries

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, a jorubák eredete, joruba istenvilág, sors és spiritualizmus, mágia és jóslás, mindennapi élet és vallásosság, királyi spiritualizmus, zene és rítus, maszkok és rituális szertartások

African research in Hungary, origin of the Yoruba, world of Yoruba gods, fate and spirituality, magic and divination, everyday life and religiosity, royal spirituality, music and ritual, masks and ritual ceremony

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

A TRADICIONÁLIS JORUBA ISTENVILÁGKÉP

Bernadett Arowolo

A joruba törzs története, eredete

Nigéria második legnagyobb lélekszámú törzsét a jorubák alkotják. A törzs területei – az „Ile–Yoruba” – Nigéria dél-nyugati részét foglalják magukba, Lagos városától egészen Kwara, Osun, Ogun, Ondo, Oyo és Ekiti szövetségi államokra terjednek ki. Magukat a jorubák a legfőbb istentől származtatják, mint mondják, ők a yoruba Omo Oduduwa gyermekei, a „Szent Apát” tisztelik. A joruba civilizáció előzményei a 13–14. századig vezethetők vissza, egészen Ife város megalapításáig. Ife a joruba mitológia szerint az óceánból emelkedett ki, így vált lebegő várossá, amely a világ középpontjában áll. Fontos zarándokhely, vallási és igazságszolgáltatási központ, ahol Olorun főisten gyermeke, az Oni uralkodott. Ife, Abeokuta, Ibadan, Oya, Iba és Benin mellett napjainkban is joruba kulturális központ. A mára igen nagy lélekszámú, nemzetté terebélyesedett etnikai csoport kulturális emlékeit ezekben a városokban őrzik, a joruba néppel kapcsolatos hagyományok innen származnak.

Isteni Hierarchia

A joruba hitvilágban – mint minden vallásban – a létezők rendje hierarchikusan épül fel. A legfelső isten *Olodumare* vagy *Olorun* (Mennyek Ura), aki isteni követeket küldte le a földre a mennyekből. *Olodumare* „miniszterei” (*orisa*) alárendelt istenek, meghatározott csoportot alkotnak. *Olodumare* *Oduduát* küldte, aki „lepottyant” az égből, és *Obatalával* együtt gyúrta az embereket agyagból. Feltehetően a Kr. e. 4. században a jorubák földjére érkező *Odudua* létező személy volt, aki halála után isteni rangot kapott. A legenda szerint ő inspirálta a jorubákat, hogy foglalják el a környező városokat. *Odudua* és *Olodumare* műhelyt épített Ife városában, hogy ott kényelmesen kifaragják az embereket, megalkossák testüket játékos eszközökkel, tetszés szerint formálva különböző testalkatokat: követet,

soványat, csúnyát, szépet. A nép nyelve szerint: amikor elfogyott a föld, megteremtődött a sovány ember, amikor túl sok agyag maradt, elkészült a kövér ember. Amikor egy joruba ember a másik testalkatáról beszél, csak úgy említi, hogy Olodumare alkotását nem bírálhatjuk. Obatala lehelt életet az emberi testbe, ő adta szent lelkének egy részét.

A következő szinten a kisebb rangú istenségek állnak mint: Ogun, Osun, Sango, Esu, Oriinu, Oriorun. Náluk is alacsonyabb rendűek az olyan természeti entitások, mint a fák, folyók, erdők szellemei. Némelyik istenség kultusza nem terjed egy-egy adott helyiségnél tovább, de Ogunt egész Joruba-földön tisztelik. Ogun a hagyomány szerint ösvényt vágott az erdőben, amikor az istenek leköltöztek a földre. Olyan ügyesen bánt a bozótvággó késsel, hogy azóta ő maradt a kovácsok, borbélyok, mészárosok, katonák, acéllal és vassal dolgozó emberek istene. Eskütétel esetén a jorubák nem a Bibliára esküsznek, hanem egy darab vasra, ami Ogun jelképe. Ogun ott van minden szerződéskötésnél, egyezménynél, a bíróságokon, jogi ügyek intézésénél.

Sango istenség *Oya* város királya volt, monarchaként uralkodott, így merényletet forraltak ellene. Az összeesküvés azonban lelepleződött, az uralkodó mindent elpusztított a városban, lerombolta alattvalói házait. A legenda alapján szentelték a vihar, villámlás, pusztítás istenének. A joruba emberek a trópusi viharokat, katasztrófákat az ő nevéhez kapcsolják, ezért igyekeznek a kedvében járni, régebben áldozattal is kedveskedtek neki: egy kutyát kellett lefejezniük, és vére által megtisztulniuk. Így elkerülheték a pusztítást, amelyet Sango haragja okozhat. Sangot megpillantva a jó-sok villámló tekintetű, tüzet okádó entitást láttak. Sango papjai (*magba*) a Sango szentélyekben tartják rituáléjukat. Hasonló szentélyeket Sango tiszteletére a karibi szigetvilág (Antillák, illetve Észak- és Dél-Amerika) kultúráiban is találhatunk. Sango nevéhez fűződik a termékenység és a nemzőerő. Az ő egyik felesége *Osun*, aki a nők termékenységét segíti elő, termálvizeivel gyógyítja meddőségüket.

A jótékony *Jemoja (Olakun) istennő, a terhes nők patrónusa* a természeti elemek csoportjához tartozik. *Jemoja* az óceánok, tengerek, folyók, egyéb vizek istene, testéből víz fakad. *Olokun* a tengerben él, ő fékezi meg a víz dühöngését. *Oja* a Niger folyó istennője, időnként vad szélviharokat, erős szelet bocsát a Földre.

Sors és spiritualizmus

Az ember teremtése *Olodumare* dolga, a lelket *Obatala* leheli a testbe. A joruba hit szerint a lélek (*ori*) születése előtt a teremtés dönti el, hogy milyen feladatokat kell elvállalnia leendő életében az új jövevénynek. Az *ori* magát a sorsot szimbolizálja, hozzá tartozik az *Oriinu* szelleme, aki a forogatókönyvet írja, és eldönti, milyen sorsot szánnak az adott embernek. *Oriorun* a szabad akaratot jelenti. Amikor a sors és a szabad akarat együttesen jó döntést hoznak az illető létevel kapcsolatban, a spirituális törvények szerint az ember élete sikeres lesz. Ha az egyik tényező nem a jó úton halad, az ember sorsa rosszra fordul, és sikertelen lehet.

A születés mágiája különleges jelentőséget tulajdonít az ikrek (*igbeji*) világrajövetelének. Amikor ketten születnek, különleges gyermekeknek számítanak. Szüleik képesek lesznek *Olodumare*val beszélgetni, és információkat, jóslatokat kapni bármely kérdésükre. Az ikergyermek testében csak egy lélek lakozik, amely kettévált, és különböző testben él tovább. A joruba családokban mindig az idősebb testvér parancsát kell teljesítenie a fiatalabbnak, vagyis az elsőszülötté a hatalom. A szokás a mai napig él, működik, és vétek azt megszegni. Ha a fiatalabb fivér vagy nővér megszegi a szabályokat, komoly problémákat okoz a családban.

Mágia és Jóslás

A tradíciók világában fontos szerepet kap a mágia és a jóslás. A legfőbb joruba pap *Orunmila* vagy *Agbonmiregun*, aki istenség is egyben, *Olodumare* spirituális papja a legelső szintről. A következő szinten a *babao* (vagy *babalawo*) áll, aki az *Ifa* orákulum segítségével jósol. Megszólítja *Engungun* ősi szellemeit, akik a mennyekből térnek vissza megsegítésére. Az *Engungun* szellemek nem minden városban azonosak, területenként más és más szellemcsoportokat küldenek fentről, hogy segítsék az embereket. Lakhelyük az *Igbale*: erdők, dzsungelek, fás vidékek. Az embernek tilos ide belépni. A joruba maszkok hagyománya is valószínűleg onnan eredeztethető, amikor a szellemek, arcukat eltakarva, testet öltve jöttek ki a nép közé. Aki megpillantotta őket, megtörte a varázslatot.

A *babao* megszólítja a szellemeket (*odu*) és megkezdi a jóslatot. Ehhez különböző eszközöket használ, úgy mint kagylók, kerek alakú tálca, állatfogak, homok, faragott csengő, pálmadió, kola bogyó. A *babao* jóslata

mellett szent emberek ügyelnek a szertartás biztonságos lefolyására (*Apena-oluwo*).

Sango isten papjai a *magbák*. Jogukban áll áldozatot bemutatni, ekkor általában egy kutya vérének vesznek. A manapság is élő tradíció szerint Abeokuta városának szent papja *Olodumare* első embere az *Oluawo*, aki az *Ifa* orákulumot úgy használja modern jóslásokhoz mint őseik ezer évvel ezelőtt.

A mágia elterjedése

A *juju* vagy *vudu* mint fekete mágia ma is élő hagyomány. Gyökerei visszanyúlnak a spirituális szertartásokhoz, de maga az aktus már más jellegű. Általában valaki vagy valami ellen felhasznált erős varázslat, amely komoly problémákat is okozhat. Az afrikai rabszolgák előszeretettel használták a fekete mágiát uraik ellen, a vudu kultusz például a franciák elleni ellenállásban játszott fontos szerepet. Elterjedt Amerikában is, a Karib szigetvilágban, Kubában, Jamaicán, de főképpen Haitin van nagy kultusza, és használják ma is. A jorubák fekete mágusait *Ogboninak*, templomukat pedig *Iledinek* hívják. A mágia elnevezései különböző helyeken:

Kuba – Lukunmi, santeria

Brazília – Umbanda, Candomile

USA – Oyotunji

A mindennapok és a vallás

Esküvő. Az esküvő alkalmával előzetesen ki kell kérni az istenek engedélyét. A családhoz tartozó idős bölcsek ugyancsak megnézik *Ifa* orákulum segítségével, hogy a pár egymáshoz illő vagy sem. Fontos, hogy a családhoz tartozó istenek is megegyezzenek a két fiatal egybekelését illetően. Amikor minden rendben, a vőlegény családja áldozati ajándékokkal kedveskedik a menyasszony családjának.

Halál. A halál után a szellemből *ebora*, vagyis visszajáró lélek lesz. Az *ebora* lehet jó és rossz. Attól függ, hogy az illető milyen halállal halt meg. Amikor erőszakos úton történt mindez, akkor bosszúálló, gonosz entitás válik belőle. Ugyanez érvényes akkor is, amikor valaki életében jót csele-

kedett, és a halála természetes módon következett be. Ilyenkor Olodumare mellett helye lesz a mennyekben.

Temetés. A temetést a családot vigyázó istenség papjai végzik. Először megtörténik a rituálé a babao vagy Olodumare papjai segítségével. Tájanként eltérő, hogy kihez mely eljárás tartozik. A temetés alkalmával mindenképpen spirituális szelleműzés történik, a családtagok elhajtják a rossz szellemet. Az elhunyt lelke addig vár, amíg megfelelő testet talál, és mindig ugyanabba a családba születik vissza.

Királyi spiritualizmus

A joruba királyok és udvartartásuk elhagyhatatlan szokásai között szerepel a mágia. A felső körökben használatos a legmélyebb spirituális tudást felhasználó rítus. A király, akinek neve tájanként különbözik, hatodmagával uralkodik. Ősi szokásjog szabályozza, hogy tanácsosai és udvari mágusa vagy mágusai nélkül nem hoz döntést. Előbb kikéri az *Ifa* tanácsát. Mindenképpen tiszteletben tartja istenét, a hozzá tartozó mágikus szertartást elvégezteti az udvari *babaoval*. A koronázási szertartás előtt a leendő uralkodót el kell, hogy zárják a családtól addig, amíg a tisztító rítust elvégzik. Király csak akkor lehet valaki, ha sorsa megfelel a város

vagy a megye sorsának, és áldást hoz uralkodása. A királyi cím nagy felelősséggel és politikai hatalommal jár. Napjainkban Nigériában a szövetségi

államok mindegyikében léteznek királyságok, ahol a király fennhatósága alá tartozik minden föld, és azokat az alattvalói művelik.

A cím nem feltétlenül száll apáról fiúra, de a királyi család (*royal family*) nagy tiszteletben áll a nép körében, és a legfőbb spirituális hatalom az ő kezükben van.

Különböző királyi elnevezések ma jorubaföldön:

Ado-Ekiti: Oba-Ewi

Ife: Oni

Abeokuta: Alake

Oyo: Alaafin

Osogbo: Ataoja

Timi: Ede

Owa Obokun: Kesa

Zene és rítus

A joruba zene alapja a mágikus mantra és a dob. Miközben imákat és mantrákat ismételnék, kiválasztják a megfelelő dobot is. A dob kiválasztása más szokásokhoz hasonlóan itt is fontos aktus, az isteneknek való hízélgés és megfelelés eszköze. *Sango, Osun, Ogun, Jabatala* istenségekhez különböző hangszerek illenek. *Ogunhoz* tartozik az *agogo* és a *sekere* dob. *Sangohoz* a *bata* dobok különböző méretben. A modern nigériai zenészek is felhasználják őseik hagyományait, és beleépítik művészetükbe. Ilyen például a manapság igen nagy népszerűségnek örvendő joruba *Lagbaja*: „*az arc nélküli ember.*”

Maszkok és fesztiválok

A fesztiválok fontos vallási események Nigériában. Ekkor áldozatot mutatnak be *Olodumarenak* és *Engungumnak*. Utóbbi egy szellemlény, akinek embert öltött alakját látni sem szabad, ezért tetőtől talpig beburkolják. A fesztivál alkalmával az adott települést szenteltvízzel hintik be, hogy megtisztuljon. Ekkor jönnek elő a különböző maszkokba öltöztetett táncosok, és megkezdik rituális előadásukat. Az *Agemo* és *Ogun* fesztivál fontos rendezvénynek számít július–augusztusban.

Maszkok is rituális szertartások

A joruba férfiak általában a földműveléssel és a temetéssel kapcsolatban viselnek maszkokat. Napokon keresztül készülnek a szertartásokra. A maszkok fő feladata, hogy emlékeztessenek a mítoszok mindennapi életben való jelenlétére. Az álarcok különböző formavilágot képviselnek, ami azt jelenti, hogy a szétszórt energiákat össze kell gyűjteniük. A különböző állati és emberi formák a beavatást szimbolizálják, és átveszik a megjelölt állat energiáit (pl. antilop vagy oroszlán). Egyes maszkok Nigériában akár tárgyakat is ábrázolhatnak, ahová a szellemek megpihenni járnak.

A maszkot viselő ember segédkezik egy új lény megalkotásában, amely szerepel az istenek, szellemek jegyzékében. Meg kell védenie hordozóját, akit magába fogadott. A táncosnak törekednie kell arra, hogy ne ismerjék fel, különben megtörik a varázslat. Ahhoz, hogy a maszkot megértsük, tánc közben kell megfigyelni, a szertartás ritmusában.

Megjegyzés

A tanulmány megírásában a szerző segítségére volt:

Prince Akinwumi Toyin.